

© Nonviolent Peaceforce; Транзитний притулок у Краматорську

БЕЗПЕЧНИЙ ПРИТУЛОК, ГІДНЕ ЖИТТЯ

Умови життя в районах внутрішнього переміщення та їхній вплив на безпеку цивільного населення

ЧЕРВЕНЬ, 2026

Yevheniia Lysak
Мангуст
ngo_mangust@ukr.net

Joachim Kleinmann
Nonviolent Peaceforce Україна
jkleinmann@nonviolentpeaceforce.org

ПЕРЕДУМОВИ

Багаторічне масштабне переміщення населення, руйнування житла та недоступність, спричинені повномасштабним вторгненням Росії в Україну, призвели до серйозної житлової кризи по всій країні.
За оцінками Організації Об'єднаних Націй, станом на січень 2026 року приблизно 3,7 мільйона людей були змушені покинути свої домівки і наразі перебувають у статусі внутрішньо переміщених осіб на території України.[1]
У прифронтових та прикордонних регіонах тривають обов'язкові евакуації, що зачіпають сотні населених пунктів. Накази про евакуацію часто видаються у відповідь на загострення ситуації з безпекою та зміну лінії фронту, що призводить до дуже динамічних переміщень цивільного населення. Багато людей стикаються з повторним переміщенням, зокрема з випадками передчасного повернення до місць походження, за якими слідують подальші евакуації через погіршення умов безпеки та/або обмежений доступ до безпечного та гідного довгострокового житла в районах переміщення.

Широкомасштабні та триваючі пошкодження житлового фонду та інфраструктури значно обмежили доступність безпечного та гідного житла по всій країні, але особливо в прифронтових регіонах. Значна частина житлового фонду або зруйнована, або пошкоджена, або недоступна через тимчасову окупацію чи анексію з боку Росії.[2] Крім того, багато житлових об'єктів непридатні для проживання через структурні пошкодження або перебої з постачанням основних комунальних послуг, зокрема електроенергії, води та опалення.

Як наслідок, внутрішньо переміщені особи (ВПО) часто змушені покладатися на орендоване житло, тимчасові притулки або спільне проживання, що зазвичай є неякісними та короткостроковими житловими рішеннями, які підвищують вразливість, зокрема до експлуатації та сексуального й гендерного насильства, а також ставлять під загрозу довгострокову стабільність та ефективну інтеграцію. Обмежений доступ до безпечного, гідного та довгострокового житла також впливає на рішення щодо евакуації та повернення. Деякі цивільні особи відкладають або відмовляються від евакуації через побоювання щодо умов життя в умовах переміщення, тоді як інші передчасно повертаються до небезпечних районів їхнього походження через ризикові маршрути, наражаючи себе тим самим на додаткові ризики, пов'язані з захистом.

Люди похилого віку, особи з інвалідністю та особи з обмеженою мобільністю належать до тих, хто найбільше страждає від відсутності доступу до гідного житла в районах переміщення. Багато з них потребують пристосованого житла, доступної інфраструктури або цілодобової підтримки, зокрема послуг з організації проживання з доглядом, які часто є недостатніми або взагалі відсутні у притулках для внутрішньо переміщених осіб. Як наслідок, ці групи стикаються з додатковими перешкодами на шляху до безпечного та належного житла, що підриває їхню гідність та посилює їхню вразливість під час переміщення. Ці виклики також можуть знеохочувати їх або взагалі заважати їм евакуюватися.

[1] *https://data.unhcr.org/en/documents/details/121361.*

[2] *https://news.un.org/en/story/2025/11/1166360.*

ГІДНЕ ЖИТЛО

Що це таке і чому це важливо?

Гідне житло для внутрішньо переміщених осіб та евакуйованих виходить за межі тимчасового притулку, забезпечуючи умови проживання, що гарантують захист, безпеку, приватність, самостійність, а також доступ до необхідних послуг та допомоги. Це особливо важливо для людей похилого віку, осіб з інвалідністю та осіб з обмеженою мобільністю, які часто стикаються з перешкодами під час евакуації та у пошуку пристосованого житла.

У контексті України, де вимушене переселення триває вже понад чотири роки, гідність у ситуації вимушеного переселення дедалі більше залежить від доступу до довгострокового, належного житла, яке сприяє стабільності та самодостатності. За відсутності такого житла цивільне населення часто змушене обирати між перебуванням в умовах, що ставлять під загрозу їхню гідність, добробут, безпеку та здоров'я, та передчасним поверненням до небезпечних районів походження.

© Nonviolent Peaceforce; Колгоспний центр у Чайкиному, Херсон

ОСНОВНІ РИЗИКИ ТА ПРОБЛЕМИ У СФЕРІ ЗАХИСТУ

Інформаційні прогалини та прийняття рішень щодо евакуації

Відсутність чіткої, точної та надійної інформації про умови життя та доступну допомогу в районах переміщення значно обмежує здатність людей приймати обґрунтовані рішення щодо евакуації. Багато цивільних осіб вважають, що після прибуття вони не матимуть належного житла чи підтримки.

Таке уявлення особливо поширене серед людей похилого віку з обмеженим досвідом подорожей, яким може бути важко уявити собі життя в іншому середовищі. Без достатньої інформації та відчуття власної дієздатності евакуйовані часто виявляються непідготовленими до зниження рівня життя після переміщення. Це підкреслює необхідність кращої комунікації та психологічної підготовки до евакуації.

Свідоцтво про інвалідність як перешкода для евакуації та доступу до житла

Доступ до пристосованого житла та послуг підтримки в районах переміщення часто обумовлений наявністю свідоцтва про інвалідність. На практиці це створює серйозну перешкоду для людей з обмеженою мобільністю та тих, хто потребує допомоги в повсякденному житті, особливо для людей похилого віку, чиї обмеження мобільності пов'язані з віком і тому офіційно не визнаються. Процес отримання посвідчення про інвалідність є тривалим і важкодоступним. Зазвичай він вимагає неодноразового стаціонарного лікування, направлення від сімейного лікаря та оцінки медично-соціальною комісією, перш ніж можна отримати статус інваліда та відповідні пільги.

У прифронтових районах, де медичні та адміністративні системи серйозно порушені, цей процес часто не функціонує. Як наслідок, багато людей з очевидними потребами у мобільності та догляді залишаються поза увагою і не мають доступу до допомоги з евакуації, пристосованого житла, соціальних послуг та гуманітарної допомоги. Затримки в отриманні посвідчення можуть позбавити людей доступу до гідного житла в районах переміщення, фактично унеможливлюючи або затримуючи евакуацію.

Люди похилого віку стикаються з особливими ризиками. Багатьох з них формально вважають такими, що мають доглядачів, оскільки у них є живі родичі, проте на практиці вони можуть залишатися без підтримки через вимушене переселення, призов до армії або відсутність членів сім'ї. Не маючи офіційного статусу інваліда чи ефективної підтримки з догляду, вони часто залишаються непомітними для системи соціального захисту.

Умови в колективних притулках

Умови прийому в районах переміщення часто не відповідають стандартам. Багато колективних притулків розташовані в переобладнаних громадських будівлях, таких як школи, дитячі садки, гуртожитки та інші об'єкти, не призначені для тривалого проживання. Хоча певні пристосування вже

здійснено, для забезпечення гідних та інклюзивних умов проживання потрібні значні додаткові інвестиції. Можливе здійснення базових заходів щодо поліпшення доступності, проте часто залишаються структурні бар'єри, зокрема відсутність ліфтів та інфраструктури для підтримки мобільності.

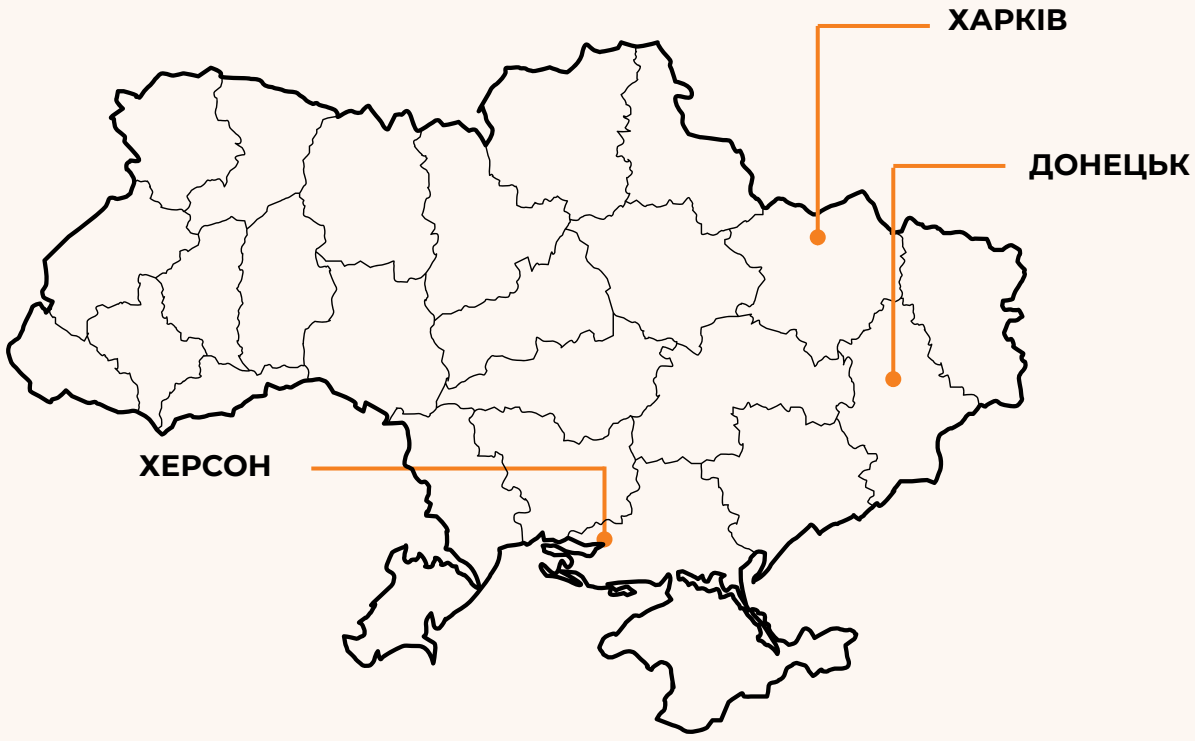
Внутрішньо переміщені особи та евакуйовані, які проживають у неформальних колективних центрах, що перебувають у приватній експлуатації, стикаються з підвищеними ризиками щодо захисту через відсутність нагляду та незалежного моніторингу, а також механізмів регулювання та підзвітності. Неформальні домовленості між внутрішньо переміщеними особами та приватними орендодавцями й керівниками притулків створюють ризик того, що внутрішньо переміщені особи залишаться непомітними для урядових та гуманітарних систем, що наражає їх на підвищений ризик зловживань, утисків, експлуатації, насильства, торгівлі людьми та примусового виселення, що ще більше підриває гідність і безпеку людей.

Оцінка, проведена в період з липня по жовтень 2025 року

Команди NP відвідали 14 колективних поселень

У 3 областях: Херсонській, Донецькій та Харківській

Колективні поселення, розташовані найближче до лінії фронту, часто отримують найменшу увагу з точки зору ремонту та інвестицій. Ті, хто вирішив залишитися в таких поселеннях — зазвичай люди похилого віку або люди з інвалідністю — страждають від пошкодженої інфраструктури та проблем із доступністю.

[3] *https://nonviolentpeaceforce.org/wp-content/uploads/2025/12/Collective-sites-in-Frontline-Oblasts_Accessibility_2025.pdf.*

Приватність, доступність та основні обмеження

Умови колективного проживання часто обмежують приватність та чинять тиск на сімейні стосунки через брак особистого простору. Для багатьох переміщених цивільних осіб оренда приватного житла не є реальною альтернативою, оскільки державна підтримка та гуманітарна допомога часто виявляються недостатніми для покриття витрат на оренду та задоволення основних потреб. У деяких притулках такі обмеження, як заборона утримувати тварин, також стримують евакуацію.

Прогалини в наданні допомоги літнім людям та особам з особливими потребами.

Однією з найважливіших проблем є забезпечення умов проживання для літніх людей, осіб з інвалідністю, осіб з обмеженою мобільністю, а також тих, хто потребує допомоги в повсякденному житті або паліативної допомоги. Хоча деякі заклади можуть прийняти ці групи, для цього потрібен спеціальний персонал, який би працював на повну ставку, а такий персонал рідко доступний у достатній кількості. У деяких випадках людей похилого віку спочатку розміщували в закладах паліативної допомоги на ранніх етапах евакуації. Однак у міру збільшення кількості переміщених осіб наявних місць стало недостатньо, а альтернативні можливості для переведення раніше евакуйованих осіб до відповідних закладів догляду є обмеженими.

Невідповідність між місцем розміщення та можливостями та потребами людей

Цивільних осіб із сільських районів можуть розміщувати в міських умовах, де вони стикаються з труднощами в адаптації. Водночас молодих людей працездатного віку іноді розміщують у віддалених сільських районах з обмеженим доступом до робочих місць, освітніх можливостей, а також інших послуг з догляду за дітьми.

Ризик небезпечного повернення

Неналежні умови проживання в поєднанні з недостатніми фінансовими можливостями для отримання гідного житла підвищують ризик повторного переміщення та небезпечного повернення до прифронтових або небезпечних регіонів. Організація «NP» має інформацію про численні випадки небезпечного повернення в прифронтові регіони, що зумовлені насамперед негідними умовами життя під час переміщення та відсутністю реальних альтернативних варіантів житла.

Після інсульту я не можу ходити. Мені важко навіть сісти або пересуватися самостійно, без допомоги. Через війну отримати лікування дуже складно. Страшно залишатися вдома під час обстрілів, особливо коли немає світла та опалення. Евакуювати мене неможливо без спеціального транспорту та допомоги — Галина з Краматорська

Відмова у наданні житла людям, які евакуюються з домашніми тваринами

Багато колективних пунктів розміщення та державних притулків в Україні обмежують перебування домашніх тварин. Хоча деякі призначені транзитні центри дозволяють їхнє перебування, у багатьох гуртожитках та комунальних притулках діють суворі правила, що забороняють перебування тварин, що стримує людей від евакуації та змушує багатьох переміщених власників домашніх тварин шукати альтернативне житло. Колективний пункт розміщення в Зерновому (Харків), який підтримується NP в рамках програми субгрантів, є рідкісним прикладом місця, де людей приймають разом із їхніми домашніми тваринами.

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Право на гідне житло та допомогу, а також доступ до них

Уряд України повинен скасувати вимогу щодо наявності посвідчення про інвалідність як обов'язкової умови для отримання доступу до евакуації, інклюзивного житла та послуг з догляду. Натомість потреби осіб з обмеженою мобільністю, хронічними захворюваннями та іншими потребами у догляді слід оцінювати оперативно та гнучко.

Процедури підтвердження інвалідності для осіб, які постраждали від конфлікту, слід спростити та прискорити. Також слід визнавати вікову залежність від догляду, щоб забезпечити, щоб літні люди не були позбавлені допомоги лише через формальну наявність родичів, які на практиці можуть бути недоступними або не здатними надавати догляд.

Готовність, інформування та прийняття рішень перед евакуацією

Місцеві органи влади за підтримки гуманітарних організацій повинні покращити процес інформування та прийняття рішень перед евакуацією, надаючи точну та чітку інформацію про наявні місця розміщення, умови проживання та доступ до соціальних послуг і гуманітарної допомоги в районах переміщення.

Фізіологічну підготовку та психологічне консультування слід інтегрувати в процес планування евакуації, щоб допомогти цивільному населенню краще зрозуміти та підготуватися до можливого зниження рівня життя та більш широких змін у житті, пов'язаних із переміщенням, тим самим зменшивши невизначеність і страх.

© Nonviolent Peaceforce; підвал колективного центру в Херсоні

Доступність притулків, гідні умови проживання та якість розміщення

Розміщення в житлових приміщеннях має краще відповідати потребам людей та особливостям їхнього способу життя. Слід покращити стандарти доступності та захисту в місцях колективного розміщення. Слід систематично здійснювати моніторинг як офіційних, так і неофіційних (приватних) колективних притулків з метою виявлення ризиків експлуатації, зловживань, насильства та примусового виселення, приділяючи особливу увагу особам, які перебувають у стані підвищеної вразливості та яких інакше можуть не помітити; при цьому місцеві органи влади мають отримувати підтримку від регіональних та національних органів влади у вирішенні виявлених прогалин та проблем.

Соціальні послуги, захист та робота з особами, що мають особливі потреби

Органи соціального забезпечення за підтримки гуманітарних організацій повинні посилити кадрове забезпечення, підвищити рівень підготовки та вдосконалити засоби захисту для працівників соціальних служб, щоб вони могли безпечно надавати допомогу на дому, покращити систему направлення до відповідних служб та забезпечити безперервність догляду за переміщеними особами, особами з обмеженою мобільністю, інвалідністю та іншими особливими потребами.

Місцеві та регіональні органи влади повинні надавати пріоритет розширенню роботи з населенням з метою виявлення та підтримки ізольованих людей похилого віку, осіб з інвалідністю, людей з обмеженою мобільністю та осіб з іншими особливими потребами, забезпечуючи гідний доступ до допомоги та захисту.

Довгострокові рішення

Слід збільшити обсяги грошової допомоги та підтримки для забезпечення гідного житла, а також розширити спектр послуг для людей похилого віку, осіб з інвалідністю, осіб з обмеженою мобільністю та тих, хто має інші особливі потреби.

Міжнародні донори та учасники процесу розвитку повинні надавати пріоритет і збільшувати інвестиції у довгострокові рішення у сфері житла та догляду, виходячи за межі надання короткострокових варіантів розміщення.

Гуманітарні та розвиткові заходи повинні бути краще інтегровані, поєднуючи питання житла, соціального захисту, зайнятості та можливостей для забезпечення засобів до існування, щоб зменшити ризики, пов'язані з захистом, повторне переміщення та передчасне повернення до районів походження.

Через війну стало складніше проходити лікування та реабілітацію. Також важко самостійно носити їжу чи воду. Одна з моїх рук майже повністю недієздатна, через що мені складно готувати, прибирати та дбати про себе. Після втрати чоловіка та сина мені дуже важко психологічно — Лариса з Краматорська

Мені важко пересуватися та виконувати хатні справи. Найважче — готувати їжу, підтримувати чистоту, прати одяг і розпалювати піч взимку. [...] У мене є доглядальниця — Марина. Вона допомагає з харчуванням, хатніми справами та просто надає моральну підтримку. Коли людина залишається без такої підтримки, їй швидко стає важко справлятися навіть із простими справами — Анатолій із Краматорська

ЩО ВЖЕ РОБЛЯТЬ ПАРТНЕРИ NP У ВІДПОВІДЬ НА ЦЮ СИТУАЦІЮ?

Цифрові інструменти для евакуації, розміщення та підтримки після евакуації

У березні цього року Координаційний Гуманітарний Центр (КГЦ) запустив цифрову систему моніторингу внутрішньо переміщених осіб після евакуації під назвою «Poruch». Ця веб-платформа, розроблена для забезпечення прозорого доступу до інформації про наявні варіанти розміщення та покращення координації евакуації з прифронтових територій, веде єдиний реєстр об'єктів тимчасового розміщення та дає змогу бронювати місця в колективних пунктах розміщення. Забезпечуючи можливість у режимі реального часу переглядати інформацію про наявні місця розміщення та підтверджувати їх забронювання ще до евакуації, платформа дозволяє людям приймати обґрунтовані рішення щодо того, чи залишати прифронтові райони, що піддаються постійним атакам, маючи впевненість, що після прибуття на них їх чекатиме безпечне житло.

Процес розпочинається, коли особа телефонує на гарячу лінію, що дає змогу оператору кол-центру створити запит на евакуацію та зареєструвати основні особисті дані. Після прибуття до обраного транзитного центру реєстрація особи завершується, а її потреби у довгостроковому розміщенні оцінюються. Потім створюється запит на бронювання, який надсилається до обраного місця колективного розміщення, де адміністратор об'єкта розглядає його та підтверджує або відхиляє запит. Після підтвердження розміщення організовується транспорт, і особу доставляють до місця колективного розміщення. Таким чином, людина отримує своєчасну та скоординовану підтримку на кожному етапі процесу евакуації.

Платформа містить окремі облікові записи для реєстраторів транзитних центрів, керівників місць колективного розміщення, кол-центрів та транспортних операторів і доступна по всій країні (у тих регіонах, де обласні органи влади мають можливість надавати інформацію про розміщення). Платформа «Поруч» була розроблена у співпраці з Міністерством соціальної політики, сім'ї та єдності України; регіональні або муніципальні органи влади, а також представники міністерства мають доступ до запитів на евакуацію та бронювання, щоб краще координувати надання та безперебійність послуг. Надалі КГЦ планує передати права власності на платформу Міністерству.

Розуміючи, що доступ до своєчасної та надійної інформації має вирішальне значення для мешканців прикордонних територій, щоб вони могли приймати обґрунтовані рішення щодо евакуації, NP придбала 50 портативних планшетів — для використання евакуаційними бригадами, а також 12 інтерактивних інформаційних терміналів, доступних для людей з порушеннями слуху та зору, які будуть встановлені в ключових транзитних центрах, — завдяки чому сервіс «Поруч» стане безпосередньо доступним для людей як до, так і одразу після евакуації. Ця співпраця стала можливою завдяки підтримці Міністерства закордонних справ, Співдружності та розвитку Великої Британії (FCDO) в рамках консорціуму HAVEN.

Перший притулок для постраждалих у Херсоні

Херсонський благодійний фонд «Мангуст» створив, повністю обладнав і продовжує утримувати притулок для цивільних осіб у місті Херсоні, які були вимушені покинути свої домівки через обстріли та опинилися в скрутному становищі. Цей притулок залишається єдиним колективним притулком у Херсоні, який керується громадською організацією.[4]

Команда «Мангуста» повідомляє: *«Наш притулок став останнім притулком для тих, чиє життя в одну мить було зруйновано. Тут знаходять притулок люди, які пережили жахи безперервних обстрілів, втратили свої домівки та дивом вижили. Це літні жінки, які не можуть самостійно про себе подбати, матері з переляканими дітьми, які здригаються від кожного гучного звуку, та люди з інвалідністю. Вони приходять до нас у стані глибокого шоку, часто лише з однією сумкою, в якій міститься все їхнє минуле життя, і без документів. Наш притулок для них — це не просто дах над головою, це місце, де вони нарешті можуть почуватися в безпеці, отримати гарячу їжу та відчути людське тепло».*

Організація «Мангуст» надає у центрі широкий спектр послуг. Вона допомагає людям відновити втрачені або пошкоджені документи, що посвідчують особу, отримати статус внутрішньо переміщеної особи, зареєструватися в службі зайнятості, знайти роботу та обрати сімейного лікаря. Необхідну матеріальну допомогу — наприклад, одяг — надають інші херсонські організації, такі як «Банк необхідності», у співпраці з «Мангустом». За запитом «Мангуст» також забезпечує транспорт до найближчої лікарні та відповідних соціальних служб — наприклад, до Пенсійного фонду України.

Команда «Мангуст» підтримує соціальну активність мешканців притулку та пропонує безкоштовні послуги перукаря. Для осіб з обмеженою мобільністю послуги перукаря надаються безпосередньо в притулку, що забезпечує рівний доступ до особистої гігієни для всіх мешканців притулку.

© Мангуст

[4] *Згідно з останніми даними обласної адміністрації, у Херсонській області налічується 1029 місць у місцях колективного проживання та проживає 48 845 внутрішньо переміщених осіб.*

Відновлення безпечного та доступного житла

З початку цього року херсонські благодійні фонди «Рокада» та «Місто Сили» працюють над поліпшенням житлових умов у тимчасових помешканнях, зокрема для людей похилого віку та осіб з обмеженою мобільністю.

Наразі «Рокада» координує ремонтні роботи у трьох колективних центрах у місті Херсоні. Ремонт передбачає оновлення житлових та комунальних приміщень, модернізацію інженерних систем, встановлення інклюзивних та стандартних санвузлів, а також покращення кухонь та інших спільних зон — все це з метою підвищення безпеки, поліпшення умов проживання та доступності для внутрішньо переміщених осіб. «Рокада» планує облаштувати до 70 місць у двох колективних центрах, а третій центр забезпечить ще 70 місць з елементами доступності. Як і «Мангуст», «Рокада» пропонує всебічну підтримку ВПО, зокрема доступ до психосоціального консультування для подолання травм, пов'язаних з війною, та сприяння адаптації, юридичну допомогу у відновленні документів, а також транспортні послуги.

У рамках програми субгрантів NP, що фінансується Гуманітарний фонд для України, у червні 2026 року організація «Місто Сили» завершила проект з ремонту притулку, облаштування інклюзивних санвузлів, благоустрою загальних приміщень та встановлення противибухової плівки на вікнах у колективному притулку в місті Херсоні.

Пряма допомога та підтримка на дому

З грудня 2022 року організація «Футурама» надає підтримку цивільному населенню, зокрема сім'ям з дітьми, внутрішньо переміщеним особам, людям з обмеженою рухливістю та літнім людям, прикутим до ліжка, забезпечуючи їм доступ до безпечного та гідного житла під час евакуації та переміщення, що дозволяє зменшити ризики бездомності, перенаселеності та проживання в небезпечних умовах. У прифронтових громадах Донецької області догляд на дому, індивідуальна підтримка та систематична оцінка потреб, що надаються «Futurama», допомагають літнім людям з обмеженою мобільністю залишатися у своїх домівках у максимально безпечних умовах. Завдяки тісній координації з соціальними службами, медичними закладами та гуманітарними партнерами «Futurama» покращує умови життя, зменшує ризики, пов'язані з житлом, та допомагає людям отримати відповідну допомогу завдяки ефективним направленням та механізмам захисту для найбільш вразливих верств населення.

У рамках проєкту «Руки допомоги» покращилася якість життя щонайменше 105 літніх людей, прикутих до ліжка або з обмеженою рухливістю, оскільки були задоволені їхні основні побутові потреби, а також вони отримували регулярний догляд, що сприяв їхньому фізичному та емоційному благополуччю. Проєкт створив системну модель допомоги самотнім літнім людям завдяки ефективному поєднанню ресурсів, знань та досвіду команди. Організація «Futurama» також сформувала та зміцнила спільноту волонтерів, здатну надавати якісну допомогу найуразливішим верствам населення, проводити навчання для доглядачів та волонтерів, а також налагоджувати партнерські відносини з місцевими та міжнародними організаціями. Проєкт реалізується в рамках програми субгрантів НП, що фінансується Гуманітарний фонд для України та Міністерством закордонних справ, у справах Співдружності та розвитку Великої Британії (FCDO) у складі консорціуму HAVEN.